

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІРСЬКО-ЛІСОВИХ БАСЕЙНОВИХ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ ДЛЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ЦІЛЕЙ

Сучасне 20-е століття – це час великих соціальних потрясінь, революцій, світових воєн, різкого зростання науково-технічного потенціалу людства, ліквідації колоніальної системи, становлення національних незалежних держав, винайдення зброї масового знищення, початок широкої міждержавної інтеграції тощо [1]. Ці кардинальні зміни не могли не вплинути на різке втручання людини в природу, що супроводжувалось нещадною експлуатацією природних ресурсів, руйнуванням та забрудненням навколишнього середовища. В цьому зв'язку виникли складні екологічні ситуації (які істотно загострились в окремих регіонах Землі), екологічні конфлікти і катастрофи, що призвело до глобальної екологічної кризи. Людство зрозуміло, що треба шукати вихід із кризи, що загрожує існуванню людини як біологічного виду. Усвідомлення не лише науковцями, але і громадкістю тісних взаємозв'язків і взаємозалежностей між живими істотами і середовищем їх існування, залежності життєвого стану цих істот від якості природного середовища, з одного боку, і відчутних негативних змін, що відбуваються в навколишньому природному докільлі під впливом господарської діяльності людини, з другого, спричинилися до того, що еколого-географічні (ланшафтні) проблеми стали важливою галуззю знань. Особливо в останні десятиріччя суспільство все більше турбує стан навколишнього середовища, бо людина як біологічна істота не може існувати без чистого докільля. Тому тут необхідно акцентувати увагу на тому, що основною причиною виникнення глобальних, регіональних і локальних екологічних проблем є переважно нераціональне природокористування.

Вихід з цієї ситуації повинна нам вказати науково-обгрунтована соціально-екологічна політика, реалізація якої залежить від переконаності та активності безпосередніх виконавців, всього суспільства в цілому і кожного громадянина зокрема. Тільки тоді, коли переважна більшість людей зрозуміє всю небезпеку соціоекологічної кризи для подальшого існування людства і усвідомить необхідність добровільної відмови від певних матеріальних благ заради відведення цього лиха, можна буде ліквідувати гостру кризу між людським суспільством та навколишнім середовищем. Саме в цьому є проблема формування екологічного світогляду та інших загальнолюдських цінностей і складність впровадження їх у життя. Найбільш глобальними і своєчасними еколого-географічними проблемами на планеті Земля є збереження стабільності природного середовища та всього біорізноманіття [2].

Адже відомо, що не всі регіони і субрегіони знаходяться під однаковим антропогенним впливом. На сьогоднішній час найменше використовуються людиною природні ресурси, а відповідно і змінюється навколишнє середовище, у мало доступних частинок материків, які характеризуються несприятливими для людини природними умовами. В повній мірі до таких територій відносяться гірські системи, і зокрема Українські Карпати.

Хребти Українських Карпат простягаються з північного заходу на південний схід більш ніж на 250 км. Ширина гірської споруди біля 100 км., а площа – до 24 тис. кв. км.

Низькогір'я і середньогір'я Зовнішніх Карпат представлено гірськими групами Східних Бескид, Горган і – Буковинських Карпат. Центральну смугу гір складають низькогір'я і котловини Водороздільно-Верховинської області. За ними розташований масивний орографічний стержень Полонинсько-Чорногірських Карпат, який включає найвищу вершину Українських Карпат – гору Говерла, 2061 м.н.р.м. Дальше на південний захід зберігся давній Рахівсько-Чивчинський кристалічний масив. Підняття Карпатських гір почалось понад 25 млн. років назад [3].

Українські Карпати – це неповторний і мальовничий витвір природи, вони приваблюють улюблений період року. Добре вкриті вони зеленими лісами з наявністю в них різноманітних тваринних видів.

Значна кількість джерельних лікувальних мінеральних вод, м'який клімат, насичений киснем і озоном повітря створюють сприятливі умови для розвитку курортно-бальнеологічної галузі. Цей край відомий багаточисленими історичними пам'ятками, меморіальними місцями, пам'ятками архітектури. Карпати – це музей народної дерев'яної архітектури під відкритим небом. Тут широко розповсюджені самобутні народні художні промисли.

Надзвичайно багаті природно-кліматичні умови і рекреаційні ресурси Українських Карпат, які сприятливі для розвитку різних видів туризму. За останні десятиріччя створена відповідна сітка туристичних установ, які дозволяють приймати сотні тисяч туристів, обслуговувати мільйони екскурсантів. Сприятливі можливості відчуються в Карпатах для пізнавального і спортивного туризму [4].

Особливо туристсько-рекреаційна індустрія почала розвиватися в районі Українських Карпат після встановлення в Україні незалежності. Так для розвитку туризму в Карпатських областях України розроблені і прийняті до виконання відповідні програми, розраховані на багато років. Так, в Івано-Франківській області опрацьована програма розвитку туризму на 2002-2010 роки. Туристична галузь в цій області є важливим чинником стабільного й динамічного збільшення надходження до бюджету. Вона має істотний вплив на стан справ у багатьох галузях економіки. Туризм сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, залученню українців та іноземних громадян до пізнання багатой природної та історично-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги.

Свідченням розвитку туристсько-рекреаційної галузі в Івано-Франківській області є наявність діючих понад 120 закладів для розміщення туристів на 12 тис. місць, що сприяє нарощуванню лікувально-оздоровчих, туристичних, спортивних послуг, і зокрема для іноземних туристів.

В області вже на сьогоднішній день діє понад 70 ліцензованих туристичних підприємств. Сільський зелений туризм налічує понад 200 приватних садиб, що розраховані для обслуговування туристів. Консолідований обсяг туристичних послуг в 2001 році вже перевищив 4,4 млн. грн.

В модернізацію старих і будівництво нових закладів вітчизняними інвесторами у 2001 році вкладено понад 7 млн. грн. Проте необхідно застерегти, що надмірне використання природних комплексів в Українських Карпатах для рекреаційно-туристської мети неодмінно викличе негативні наслідки, як для природи, так і для людини. Особливо інтенсивні пошкодження природі наносять неорганізовані групи туристів. Для збереження природи Українських Карпат необхідно перш за все строго дотримання встановлених норм і правил туристів, бережливе відношення до довкілля. Можна інтересними методами значно зменшити небажані наслідки і забезпечити раціональне використання. Та надійний захист унікальних природних багатств Карпат. Але й цих заходів буває замало, якщо ми не знаємо чи не володіємо структурно-функціональними особливостями окремих, територіальних комплексів. На наш погляд такі специфічні характеристики мають басейнові екосистеми головних рік Українських Карпат. Кожна така гірсько-лісова басейнова екосистема в Українських Карпатах має притаманну тільки їй певну структуру і відповідне функціонування. При клімаксовому стані така екосистема продукує максимум біологічної продукції, як за різноманітністю видів рослинного, тваринного і світу мікроорганізму, так і за масою.

З літературних джерел відомо, що найбільш продуктивні гірсько-лісові басейнові екосистеми є ті які найменше антропогенно видозмінені, як за ступенем впливу так і за давністю їх використання. Проте тут доречно відмітити, що всі 36 головних річок

Українських Карпат і їх басейни впродовж останніх століть піддавалися антропогенному навантаженню і зміні не в однаковій мірі; але так чи інакше вони до певного ступеня антропізовані. В Українських Карпатах формуються такі гірсько-лісові басейни екосистеми: Стр'яжа, верхнього Дністра, Тисмениці, Стрия, Опора, Сукеля, Лужанки, Мізуньки, Свічі, Чечви, Лімниці, Лукви, Бистриці Солотвинської, Бистриці Надвірнянської, Прута, Лючки, Пістиньки, Рибниці, Черемоша Білого, Черемоша Чорного, Черемоша, Путили, Серета, Малога Серета, Білої Тиси, Чорної Тиси, Тиси, Косівки, Середньої, Шопурки, Тересви, Терєблі, Ріки, Боржави, Латориці, Ужа.

В залежності від специфіки окремих компонентів екосистем, вони по різному реагують на ті чи інші види антропогенного впливу. Знання цих тонкощів дає нам можливість приймати більш оптимальні рішення з метою використання даної басейнової екосистеми для блага природи і людини.

Відомо, що Українські Карпати в розрізі головних гірсько-лісових басейнових екосистем впродовж століть піддавалися інтенсивній експлуатації природних ресурсів і зокрема лісових. Дані види господарської діяльності в гірських умовах Карпат призвели до порушення функціонування басейнових екосистем, особливо це стосується в басейнах 3-го, 2-го і 1-го порядків. Тут в результаті різних видів ерозії ґрунтів погіршення родючості ґрунтів, змінений корінний деревостан на другорядні породи. Таким чином окремі басейнові екосистеми в Карпатах деградовані і втратили свою первинну висоту біопродуктивності.

За останні роки в Україні, в Карпатському регіоні і зокрема в Українських Карпатах взято основний курс на розвиток рекреаційно-туристської галузі, що на думку багатьох практиків і вчених дасть можливість отримати великі прибутки від розвитку даної індустрії. Такі перспективи можуть бути результативними, якщо ми будемо володіти достовірними даними про можливо допустимі антропогенні навантаження на гірсько-лісові відкриті саморегулюючі басейнові екосистеми Українських Карпат.

З цією метою при Прикарпатському університеті Імені Василя Стефаника в 2003 році відкрито Інститут туризму та менеджменту завдання якого полягає у підготовці випуску висококваліфікованих спеціалістів в галузі туризму і рекреації з метою підтримки гірсько-лісових басейнових екосистем Карпат в природному стані та забезпеченні отримання максимально допустимих прибутків. В цьому зв'язку автором статті за останні 30 років роботи в наукових і проєктивних організаціях проведено великий обсяг науково-дослідних робіт і складено проєктів для збереження природної структури і натурального функціонування гірсько-лісових басейнових екосистем Українських Карпат. Основні з них це питання зарегулювання поверхневого стану, збереження родючості ґрунтів, корінних фітоценозів тощо.

В Українських Карпатах ефективним і об'єктивним показником продуктивності є біжучий приріст деревостанів за запасом. Для цієї мети нами складені таблиці поточного приросту за запасом для 10-ти основних деревних порід Карпат у вигляді трьох книг: для хвойних твердолистяних і м'яколистяних лісових порід. За допомогою цих таблиць за короткий період часу можна визначити вплив на деревостани природного і антропогенного факторів, що дасть можливість застосувати оптимальні технології господарювання.

Підсумовуючи викладене і беручи до уваги, що на перспективу Українські Карпати піддадуться посиленому туристсько-рекреаційному навантаженню є велика потреба у збереженні гірсько-лісових басейнових екосистем в природньо-натуральному стані, що матиме користь як для людини, так і для природи.

Література:

1. Основи соціології. За редакцією Бачинського Г.О., К.: Вища школа, 1995.— с.57-107.
2. Економічна і соціальна географія світу. Навч. посібник, за редакцією Кузика С.П. — Львів: Світ, 2002. — с. 159-165.
3. Украинские Карпаты. Атлас туриста. М., Главное управление геодезии и картографии

при Совете Министров СССР. 1987, – с. 4-5.

4. Собашко В. Дорогами і стежками Карпат. Туристичний путівник. Львів, “Центр Європи”, 2003, – с.10-13.

Summary:

In the article ecological and geographical aspects are represented. They are actual for the forest-mountainous drainage-basin ecosystems of the Ukrainian Carpathians, in connection with the development of the touristic-recreational industry.

The author accents his attention on the necessity of the support of the nature stability and safety of mountainous drainage-basin ecosystems of the Carpathians in the process of different anthropological loadings.

УДК 911.52

Жанна БУЧКО

ЕКОТУРИЗМ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ В БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТАХ

Одним із дієвих засобів екологічного виховання сьогодні є екотуризм. У світі він вже набув значної популярності, чому сприяла діяльність численних громадських природоохоронних організацій та туристичних фірм, що сприйняли концепцію сталого туризму. Цей напрям має перспективи для розвитку також в Україні, але його популяризація пов'язана з багатьма складностями, насамперед мотиваційними та організаційними. Запровадження екотуризму могло би сприяти збереженню природної та культурної спадщини (як ресурсного потенціалу розвитку туризму) та формуванню екологічної культури безпосередніх учасників екотурів (особливо молоді) і місцевого населення, що залучається до сфери обслуговування екотуристів.

Серед головних передумов зародження екотуризму провідну роль займає зростаюче внаслідок масовості туризму антропогенне навантаження на природні та культурно-історичні туристські ресурси. Це навантаження збільшується прямо пропорційно темпам росту туристських відвідувань. Враховуючи прогнозовані Всесвітньою туристською організацією показники розвитку туризму в ХХІ столітті, стає очевидним зростання протиріч в питанні задоволення туристського попиту і раціонального використання туристських ресурсів.

Питання обґрунтування змісту екотуризму висвітлене у вітчизняних та зарубіжних публікаціях. Зокрема Кузьменко А.В. стверджує, що термін “екологічний туризм” вперше був запропонований у 1980 р. мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкур'я, який розумів його, як поєднання подорожі з чуйним ставленням до природи, що дозволяє відчути радість знайомства та вивчення зразків флори і фауни з можливістю сприяти їхньому захисту [5]. У зазначеній публікації наводиться ще ряд підходів до визначення поняття екотуризму та близьких за змістом напрямів туристичної діяльності, що належать Дроздову А.В. (термін „екотуризм” трактується як ідентичний поняттю „екологізація туризму”), Асановій І.М., Байковій І.М., Баришникову В.І. (екотуризм – природний туризм), Вдовиній Е.Я., Моськіну А.В., Сиром'яській О.А. (екотуризм зводиться до „спілкування” з „дикою природою”), Тарасенюк І.І. (екотуризм – вид організованої пізнавально-оздоровчої діяльності). Узагальнивши існуючі підходи до поняття екологічного туризму і проаналізувавши їх з еколого-економічної точки зору, Кузьменко А.В. пропонує розуміння екотуризму як напряму туристичного бізнесу, основним видом діяльності якого є задоволення науково-пізнавальних і рекреаційних потреб населення шляхом організації природно-орієнтованих подорожей за допомогою технологій, які справляють мінімальний вплив на довкілля, сприяють екологічному вихованню й освіті туристів, а також сталому